

Карбозова М.А.,

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің PhD докторанты,
Қазақстан, Астана қ., e-mail: makbal-86@mail.ru

ПРАГМАТИКАЛЫҚ БЕЙІМДЕЛУ – ПОЭЗИЯ АУДАРМАСЫНЫҢ БАРАБАРЛЫҒЫНА ЖЕТУДІҢ НЕГІЗГІ ФАКТОРЫ

Мақалада аударматанудағы прагматикалық бейімделу мәселесі және оның поэзия аудармасымен байланысы қарастырылған. Сонымен қатар, поэзия аудармасының барабарлығына жету мақсатында прагматикалық бейімдеудің рөлі анықталады. Аударманың прагматикалық бейімделуі жайында толық ақпарат беріліп, прагматикалық бейімдеуде тәржімеші қандай аударма әдіс-тәсілдерін пайдаланатыны анықталады. Автор поэзия аудармасы мен түпнұсқаға талдау жасау барысында тәржімашының поэзия аудармасын оқырманға байланысты прагматикалық бейімдеу кезінде жиі қолданатын аударма тәсілін анықтаған. Сонымен қатар, мақалада тәржімешінің қазақ поэзиясын ағылшын тіліне бейімдей аударуда ұлттық мәдени сөздер мен сөз тіркестері мағыналарының және өлең авторы айтпақшы ойы мен әсерінің сақталуы талданған. Талдау нәтижесінде өлең аудармасы мен түпнұсқаның мағыналық және эмоциялық әсерінің сәйкестігі анықталды. Осының негізінде, прагматикалық бейімдеу арқылы аударылған поэзия түпнұсқаға барабар болатыны дәлелденген.

Түйін сөздер: аударма, түпнұсқа, прагматикалық бейімдеу, поэзия аудармасы, барабар аударма, аударма тәсілдері.

Karbozova M.A.,

PhD doctoral student of L.N. Gumilyov Eurasian National University,
Kazakhstan, Astana, e-mail: makbal-86@mail.ru

Pragmatic adaptation – the main factor in achieving adequate poetry translation

The article deals with the problem of pragmatic adaptation in translation studies and its relation to the poetry translation. In addition, the role of pragmatic adaptation in ensuring the adequacy of the translation of poetry is determined. Detailed information about pragmatic adaptation is given and frequently used types of translation technique during pragmatic adaptation are determined. In the article, the author determines the most often used translation method for pragmatic adaptation of poetry translation oriented to the reader. In addition, the article analyzes the preservation of the meaning of national words and expressions in English translation of Kazakh poetry, as well as the correspondence of ideas and effects transmitted by the author of poetry. As a result, the adequacy of the meaning and emotional effect of translated poetry and the original was determined. Thus, it can be stated that pragmatic adaptation is a factor of adequate poetry translation.

Key words: translation, original, pragmatic adaptation, poetry translation, adequatetranslation, translation technique.

Карбозова М.А.,

PhD докторант Евразийского национального университета им. Л.Н. Гумилева,
Казахстан, г. Астана, e-mail: makbal-86@mail.ru

Прагматическая адаптация – основной фактор в достижении адекватного перевода поэзии

В статье рассматривается проблема прагматической адаптации в переводоведении и ее отношение к переводу поэзии. Кроме того, определяется роль прагматической адаптации в обеспечении адекватности перевода поэзии. Дается подробная информация о прагматической

адаптации и определяются часто используемые виды переводческой трансформации в прагматической адаптации. В статье, анализируя перевод и оригинал поэзии, определяется переводческий метод, часто используемый переводчиком при прагматической адаптации перевода поэзии, ориентированного на читателя. Кроме того, в статье анализируется сохранение смысла национальных слов и выражений при переводе казахской поэзии на английский язык, также соответствие идеи и эффекта, переданных автором оригинала. В результате была определена адекватность смысла и эмоционального эффекта поэзии и оригинала. На основе этого доказано, что прагматическая адаптация является фактором адекватности перевода поэзии.

Ключевые слова: перевод, оригинал, прагматическая адаптация, перевод поэзии, адекватность перевода, методы перевода.

Кіріспе

Қазіргі аударматануда аударманың прагматикалық әсерін, яғни коммуникативтік нәтижесін және осы нәтижеге жету тәсілдеріне бағытталған зерттеулер қатары көбеюде. В.Н. Комиссаров аудармашының түпнұсқа мәтіннің коммуникативтік әсерін жаңғыртуға ұмтылатынын немесе аударманы қабылдаушыға әсер ететіндей нәтижеге жетуге тырысатынын атап көрсетеді. (Komissarov, 1999: 179). Осыған орай аудармашы мәтінге тиісті өзгертулер енгізу арқылы аударманы прагматикалық тұрғыдан бейімдейді деп айтуға болады. В.Н. Комиссаров аударманың прагматикалық бейімделуін: «аударманың нақты рецепторы тарапынан тиісті реакцияға жету мақсатында аударма мәтініне енгізілетін өзгертулер», – деп түсіндірген. (Komissarov, 1999: 179). Аударма практикасында прагматикалық бейімделудің 4 түрі жиі кездеседі.

Прагматикалық бейімделудің бірінші түрі аударманы қабылдаушылардың хабарламаны адекватты түсінуін қамтамасыз етуге мақсатталған. «Орташа деңгейдегі» қабылдаушыны ескере отырып, аудармашы түпнұсқа оқырмандарына түсінікті хабарламаның аударма оқырмандарына қажетті аялық білімнің болмауына байланысты, түсініксіз болу себебін ескереді. Тәржімеші мұндай жағдайларда аударма мәтініне жеткіліксіз білімнің орнын толықтыратын қосымша ақпарат енгізеді.

Прагматикалық бейімделудің екінші түрі түпнұсқа мазмұнын дұрыс қабылдау мақсатымен қабылдаушыға бастапқы мәтін аудармасының эмоционалды әсерін жеткізеді.

Прагматикалық бейімделудің үшінші түрінің жоғарыда айтылғандардан айырмашылығы бар. Бұл жағдайда аудармашы орта деңгейдегі қабылдаушыға емес, тиісті әсер ету тұрғысынан нақты қабылдаушымен қарым-қатынастың жағдаятына бейімделеді:

1. Нақты жағдайда аудармашы айтылған сөзді емес, ойды жеткізуді жөн көреді.

2. Қабылдаушы талап ететін әсерге жету үшін, аудармашы түпнұсқада қолданылған тәсілдерден басқа тәсілдердің қажеттігін өзі шешеді.

Прагматикалық бейімделудің 4-ші типін «экстрааудармашылық» міндеттердің шешімі ретінде сипаттауға болады. Кез келген аударма – аудармашының нақты бір мақсатқа жету үшін құрастыратын мәтіні. Бірақ кейде аудармашы түпнұсқаны дәлме-дәл қайта тудырумен байланысты емес белгілі бір мақсатқа жету үшін және қандай да бір өз міндетін шешу мақсатында қолдануы мүмкін. (Zhumabekova, 2015: 118-199).

Сонымен, прагматикалық бейімделудің түрлерін қолдануда аудармашы мәтінге қосымша элементтер қосу, өзге тілді алушының көзқарасы бойынша артық элементтерді түсіріп тастау және семантикалық трансформацияларды қолдану арқылы аударды. Аудармашы қолданатын толықтырулар мен түсірулер аударма тілінің нормалары тұрғысынан қосымша сөздер енгізуді немесе, керісінше, қандай да бір артық элементтерді түсірулерді немесе мәнмәтінмен толықтыруларды талап ететін грамматикалық, сондай-ақ лексикалық трансформациялар болып табылады. (Nelyubin, 2003: 130).

Прагматикалық бейімдеуді А.Д. Швейцер де прагматикалық фактордың аударма процесіне жасайтын ықпалы деп біледі, сонымен қатар аудармада жеткізілетін ақпарат көлемін анықтайтын аса маңызды сүзгілердің бірі екенін де атап өткен. Оның ойынша, прагматикалық бейімдеудің мәнін жете түсіну үшін екі қарама-қайшы тілдік тенденцияны – экспликация мен импликацияны ескеру қажет. (Schweitzer, 1973: 242-243). Яғни эксплицитті мағына мен имплицитті мағынаны ескеру қажет. Бұл жерде эксплицитті дегеніміз тілдік материал арқылы ашық айтылып, нақты түсіндірілген мағына (Kaliev, 2005: 39), ал имплицитті – тілдік материал арқылы ашып көрсетілмеген, бірақ контекст арқылы білініп тұратын жасырын мағына. (Kaliev, 2005: 402).

Хабарламаны жіберуші оны құрастыру барысында хабарлама мәтінінде қай ақпараттың сөзбен жеткізілуі тиіс екенін және қайсысы енгізілмеу керектігін таңдауы тиіс, түпнұсқа тілінде түсінікті болып табылатын және сөзбен жеткізуді талап етпейтін ақпарат аударма тіліне ауысқанда түсініксіз болып, аударғанда артық мағына беруі мүмкін немесе аударма тіліне таныс болуы тиіс ақпарат аудармада түсініксіз болуы мүмкін. (Schweitzer, 1973: 242-243). Сондықтан аудармашы түпнұсқа тіліндегі мәтінің қабылдаушыға түсінікті болуы үшін прагматикалық бейімделудің дұрыс тәсілін таңдау керек және аударманың прагматикалық бейімделуін жүзеге асыра отырып, аударманың барабарлығына жету керек. Яғни прагматикалық тұрғыдан бейімделе аударылған мәтін, әсіресе поэзия – бұл прагматикалық жағынан барабар туынды деп айтуымызға болады.

Барабар (адекватты) аударма – түпнұсқаның мазмұны мен пішіні басқа тілдің тілдік құралдары арқылы қайта құрылуы, яғни аудармада жанрлық-стилистикалық, құрылымдық-семантикалық, т.б. тілдік нормалар мен заңдылықтардың сақталуы арқылы жасалған тәржіме.

Барабар поэзия аудармасын Л.Л. Нелюбин: «аударма теориясында мазмұны жағынан эстетикалық және түпнұсқаға барынша сәйкес поэзия мәтіні, яғни түпнұсқаны барынша толық әрі қысқартуларсыз аударма тілінде жеткізетін мәтін», – деп түсіндіреді. (Nelyubin, 2003: 14).

Поэзияны аударуда толық барабарлыққа жету өте қиын. Өйткені поэзиялық шығармада аз ғана сөздің аясына көп мағына, көркем, философиялық, эстетикалық ойлар сыйып, бір елдің тіршілік-тынысы, мәдениеті, тарихы, әдет-ғұрыпы таныстырылады. «Поэзия – ұлттық тілдің тіршілік етуінің ең жоғарғы формасы. Поэзия шығармашылығында халықтың рухы – оның тарихы және мәдени дамуының, мінез бітімінің ерекшелігі барынша толық көрінеді. Басқа халықтың поэзиясын түсіну басқа ұлттық мінезді, басқа мәдениеттің сезім әлемін түсіну деген сөз» (Etkind, 1963: 3), – деп поэтикалық шығармалар аудармасын зерттеуші Е. Эткинд поэзия аудармасы арқылы бір ұлттың әдебиеті мен тілі ғана емес, ұлт болмысының өзі әлемге таныстырылатынын айтқан.

Поэзияны аудару – аударма түрлерінің ішіндегі ең күрделісі болғандықтан, ол поэзия шығармашылығынан да күрделі. Поэзия аудармасында аудармашы мәтінді өзінше пайымдау, бажайлау тұрғысынан бөлекше жауапкершілік жүктелетіндіктен, аудармашыдан

лингвистика мен аударма теориясы саласында жеткілікті дайындықпен қатар, әдебиетшілік, мәдениеттанушылық, стилистік дарын да талап етіледі. (Abdrakhmanov, 2007: 3).

Эксперимент

Жоғарыда айтылған ғалым-зерттеушілердің поэзия аудармасына қатысты ойларынан поэзия аудармасы аударма түрлерінің ішінде прагматикалық бейімделуді ең қажет ететін аударма түрі деген түйіндеме жасауға болады. Прагматикалық бейімдеу арқылы тәржімеленген аудармалардың барлығы барабар бола бермейді, әсіресе, поэзия аудармаларының түпнұсқаға барабар болуы сирек кездеседі. Поэзия аудармасының барабарлығын прагматикалық бейімделуге талдау жасау арқылы анықтай аламыз. Мысал ретінде М. Мақатаевтың «Қара өлеңінің» ағылшын тіліндегі аудармасын қарастырмақпыз. М. Мақатаевтың өлеңдерін аударуда прагматикалық бейімдеуге жүгінбей аудару мүмкін емес, өйткені М. Мақатаевтың поэзиясының қайнар көзі, шабыт тұғыры – туған елі, өскен жері, Отан тағдыры, замана тынысы, замандастарының аңсар арманы, адамның ішкі сезім иірімдері, сан түрлі көңіл-күйі мен жан тебіренісі. Ақынның ойлары өлеңнің ағылшын тіліндегі аудармасы мен түпнұсқасында қалай берілгендігі және прагматикасын сақтау мақсатында тәржімеші аударманы қабылдаушыға бейімдеуде аударманың қандай әдіс-тәсілдерін қолданғанын анықтаймыз.

Түпнұсқаның бірінші шумағы:

Қалқам,
Мен Лермонтов, Пушкин де емес,
Есенинмін демеймін ешкімге мен,
Қазақтың қара өлеңі – күдіретім,
Онда бір сұмдық сыр бар естілмеген.
(Makataev, 2016: 127).

Аудармасы:

My dear,
I – am no Lermontov, nor Pushkin.
Nor have I told some I'm Esenin.
Yet, Kazakh folk poetry is my strength.
For, within, grand mysteries lie in its depth.
(Makataev, 2016: 47).

Аудармашы түпнұсқадағы «қара өлең» дегенді «folk poetry» деп тәржімалаған. Осы сөзді аудармашы модуляция (ұғымның

логикалық дамуы) тәсілін қолдануы арқылы аударманы қабылдаушыға түсінікті етіп «қара өлең»-ді ағылшын тілінде «халық өлеңі» деп аудару арқылы бейімдеген. Модуляция тәсілімен бейімделген «қара өлең» тілдік бірлігі М. Мақатаевтың Лермонтов, Пушкин, Есениндердің атақ-даңқын ардақтағанымен, абыройын дара қойғанымен, қара өлеңді биік ұстайтыны, күдіретті рухқа, ұлы ұстазға балайтыны аударма мазмұнында сақталғанын аңғару қиын емес.

Өлеңнің екінші шумағы:

Жат жерді жастанғанда жазатайым,
Қанымен жазды, мүмкін, ағатайым.
... Қасиетіннен, қара өлең, айналайын,
Қазақтың дәл өзіндей қарапайым.
(Makataev, 2016: 127).

Аудармасы:

My eldest brother remains, to lay in lands strange,
Perhaps then, with blood – his message he did convey.
Your dignity, folk poem, I gently place in the grave.
Like the true Kazakh, you too – are plain.
(Makataev, 2016: 47).

Бұл шумақта аудармашы түсіру әдісін қолданып, «жазатайым» сөзін аудармаған, соның салдарынан аудармада оқиғаның «аяқасты, кенеттен болғанын» білмейміз. Осы шумақта аудармашы орын алмастыру әдісін де қолданған. Аудармашы түпнұсқаның екінші жолындағы «ағатайым» сөзін «My eldest brother» деп аударып, оны бірінші жолға алмастырған. Сәйкесінше «ағатайым» сөзінің орны ауыстырылғандықтан екінші жолда оны аудармашы «he» деп компенсация тәсілін қолдану арқылы аударған. Сондай-ақ, аудармашы компенсация тәсілімен осы жолдағы «жазды» сөзін қарапайым «write» сөзімен емес, «convey» деп аударған және «message» сөзін қосу арқылы түпнұсқа қабылдаушысына түсінікті болатын пресуппозицияны аудармада сақтай білген. Үшінші жолда да аудармашы қосу әдісін қолданған, бірақ бұл жолдағы қосу әдісі түпнұсқада жоқ, үстемелі мағына беріп тұрған «gently place in the grave» (аудармасы «қабірге құнттап қойдым») сөйлемін қосқан. Аудармашы осы тәсілді қолданып толықтыру арқылы өлең аудармасы мазмұнына қайғылы, мұңлы сарын беріп аударма қабылдаушысына түпнұсқадағыдай прагматикалық әсерін сақтай алған.

Өлеңнің үшінші шумағы:

Түзу-түзу тілінген таспадайын,
Қамшы өремін таспадан басқадайын.
Қаламасаң қамшымды аулақ жүргін,
Қараша үйдің есігін ашпа, ағайын!
(Makataev, 2016: 127).

Аудармасы:

From rawhide cut into even strips,
I weave a unique, never before seen whip.
If my whip you don't admire – from me, depart,
Don't open this plain house door, my counterpart!
(Makataev, 2016: 47).

Бұл шумақта аудармашы түпнұсқаның екінші жолындағы «басқадай» дегенді «unique» деп аудару арқылы осы жолды аудармада әсерлі болатындай аударма білген. Сондай-ақ, компенсация тәсілін қолдану арқылы осы шумақтың соңғы жолындағы «қараша үй»-ді «plain house» деп, «ағайын» сөзін «my counterpart» деп аудару арқылы аударманы қабылдаушыға өлеңдегі: қараша үйдің – көлемі шағын, көтерме туырлықты, қарапайым үй деп түсінетіндей және ағайын сөзінің – бауырлас, достас (елдерге) адамдарға айтылатын сөз ретінде қолданатын ағылшын тіліндегі дұрыс баламаларын тапқан. Осыған орай, өлең аудармасы мен түпнұсқаның мағыналары бір-біріне барабар келіп, тәржімеші аударма прагматикасын сәтті бейімдей алған.

Өлеңнің келесі шумағы:

Түзу-түзу жыртылған аңыздайын,
Аңызыма неге нәр тамызбайын.
Қара өлеңі қазақтың қаза болса,
Қара көзден неге қан ағызбайын.
(Makataev, 2016: 127).

Аудармасы:

Into even-even stripes the stubble-field's tilled
Why not water it a bit, let it drink its fill?
If the Kazakh people's folk poem somehow dies,
How must I, dark bloody tears, for her cry?
(Makataev, 2016: 47).

Аудармашы түпнұсқадағы «аңыз» сөзін ағылшын тілінде сәйкес сипаттамасы бар «stubble-field» деген балама сөзімен жақсы тәржімалаған. Соңғы жолында аудармашы түсіру тәсілін орынды пайдаланып «қара көз» сөз тіркесін аудармада бермей, қалдырған. Өйткені

тәржімеші «қара көз» сөз тіркесін калькалау әдісі арқылы «black eye» деп аударғанда реципиент оны жағымсыз мағынада қабылдауы мүмкін еді. Оның себебі, ағылшын тілінде «black eye» фразалық бірлігі «ұятқа қалу» және «абыройсыздықты» деген мағынаға ие. Осыған орай, аудармашы бұл шумақтың прагматикалық әсерін сақтай алған деп айта аламыз.

Өлеңнің түпнұсқасы:

Іздемпаздық менің де бір өнерім,
Будан жасап бидай мен тары егемін.
Қазан-миым бәрін де қайнатады,
Дара қойып қазақтың қара өлеңін.
(Makataev, 2016: 127).

Аудармасы:

Inquisitiveness is one of my characteristics:
I sow, grow and crossbreed wheat and millet.
My cauldron-brain will boil, until it's molten
Will separate; liberate the Kazakh folk poem.
(Makataev, 2016: 47).

Бұл шумақта аудармашы компенсация тәсілін сәтті қолданған. Түпнұсқадағы «Іздемпаздық»-қа балама болып тұрған «Inquisitiveness» сөзіне сәйкес «өнерім» сөзін «characteristics» деген сөзбен алмастыра жақсы аударған. Сондай-ақ, аудармашы үшінші жолдағы «қазан-миым» тіркесін калькалау арқылы «cauldron-brain» деп аударған және осы жолды әсерлету мақсатында «molten» (балқыған) сөзін қосқан. Тәржімеші бұл шумақты прагматикалық тұрғыдан әсерлеу мақсатында қосқан сөздері арқылы өлең аудармасының мағынасын түпнұсқаға сәйкестендіре алды.

Өлеңнің соңғы шумағы:

Ақынмын деп қалай мен айта аламын,
Халқымның өзі айтқанын қайталадым.
... Күпі киген қазақтың қара өлеңін,
Шекпен жауып, өзіне қайтарамын...
(Makataev, 2016: 127).

Аудармасы:

How could I utter that I am a poet?
I simply repeat – 'twas my nation who told it.

Dressed in plain shirt – the Kazakh folk poem,
In caftan adorned, to him I return.
(Makataev, 2016: 47).

Соңғы шумақты оқу барысында бірден байқайтынымыз қазақ халқының ұлттық киім атауы аудармаларының компенсация тәсілі арқылы берілуі. Аудармашы «күпі» сөзін «plain shirt» деп, «шекпен»-ді «caftan» деп аударған. Егер аудармашы ұлттық сипаттағы сөздерді транслитерация арқылы аударып, қазақ атауын қалдырған болса, аударманы қабылдаушы ақынның айтпақ ойын түсінбес еді. Аудармашы компенсация тәсілінің көмегімен осы шумақтың негізгі мазмұнын сақтаған.

Нәтиже мен талқы

Жасалған талдау негізінде аударма авторы өлең аудармасын қабылдаушыға прагматикалық тұрғыдан сәтті бейімдей алған. Талдау барысында аудармашы қосу тәсіліне жиі жүгініп, аударманы бейімдей отырып ұсынғаны анықталды. Осы тәсілді қолдану арқылы аудармашы түпнұсқаның мазмұнына қосымша, аударманы әсерлі ететін сөздерді қолданған. Сәйкесінше, аудармашы түпнұсқа мен аударманың прагматикалық барабарлығына қол жеткізе алды деген қорытынды жасай аламыз, өйткені ақынның айтпақ ойын аудармада сақтап, адресатқа тиісті әсерін сақтай білген.

Қорытынды

Аударылған өлең оқырман танымына бейімделе аударылған жағдайда түпнұсқадағы мағынасы мен әсері сақталады, яғни түпнұсқа мен аударманы қабылдаушылар бірдей мазмұнды түсінеді, сәйкес әсер алады. Сондықтан прагматикалық бейімдеумен аударылған аударма – «аударманы қабылдаушыға жіберушінің коммуникативтік ниетіне сай реакциясын тудыратын аударма; автор қолданатын бейнелілікті, реңктерді, ырғақты және т. с. с. мүмкіндігінше сақтау арқылы оқырманға белгілі бір әсер ету тұрғысынан автордың барлық ойы жеткізілген аударма, яғни барабар аударма». (Nelyubin, 2003: 14).

Әдебиеттер

- Комиссаров В.Н. Современное переводоведение. – М.: ЭТС, 1999. – 188 б.
- Жұмабекова А.Қ. Аударматанудың негіздері. Оқу-әдістемелік құрал. – Астана: Ш. Шаяхметов атындағы тілдерді дамытудың республикалық үйлестіру-әдістемелік орталығы, 2015. – 288 б.
- Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. – 3-е изд., перераб. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 320 с.
- Швейцер А.Д. Перевод и лингвистика (Газетно-информационный и военно-публицистический перевод). – М.: Воениздат, 1973. – 280 с.
- Қалиев Ғ. Тіл білімі терминдерінің түсіндірме сөздігі – Алматы: Сөздік-Словарь, 2005. – 440 б.
- Эткинд Е. Поэзия и перевод. – М., 1963. – 365 с.
- Абдрахманов С. Төлтума мен телтума, Астана: Елорда, 2007. – 464 б.
- Мақатаев М. Жүрек арызы: Өлеңдер. – Алматы: ҚазАқпарат, 2016. – 280 б.
- Makataev M. Selected poetry of Mukaghali. – New York: Metropolitan Classics, 2016. – 108 p.

References

- Abdrakhmanov S. (2007) Toltuma men Teltuma. [The origin and translation.] Astana: Elorda, 2007. 464 b.
- Etkind E. (1963) Poezia i perevod. [Poetry and translation.] M., 1963. 365 b.
- Kaliev G. Tilbilimterminderiningtusindirmesozdigi. [Explanatory dictionary of linguistic terminology.] Almaty. Sozdik-Slovar, 2005. 440 b.
- Komissarov V.V. (1999) Sovremennoeperevodovedenie. [Modern translation studies.] M.: ETS. 1999, 188 b.
- Makataev M. (2016) Selected poetry of Mukaghali. New York: Metropolitan Classics, 2016. 108 p.
- Makataev M. (2016) Zhurekaryzy: Olender. [Pleading of the heart: poems.] Almaty: KazAkparat, 2016. 280 b.
- Nelyubin L.L. (2003) Tolkovyperevodcheskislovar. [Explanatory Translation Dictionary.] 3-e izd., pererab. Moskva: Flinta: Nauka, 2003. 320 b.
- Schweitzer A.D. (1973) Perevodilingvistika. [Translation and linguistics.] (Gazetno-informatsionnyi I voenno-publbticheski-perevod). Moskva: Voenizdat, 1973. 280 b.
- Zhumabekova A.K. (2015) Audarmatanudynnegizderi. [The bases of translation studies.] Oku-adistemelikkural. – Astana: Sh. Shayakhmetov atyndagy tilderdi damytudyn respublikalyk uilestiru-adistemelik ortalygy, 2015. 288 b.